

KÖNYVSZEMLE

Dr. Budai László
A magyar mint idegen nyelv grammatikája.

Elmélet és gyakorlat
Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 193.

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2016. 720 p.
ISBN: 978-963-409-068-7

Újabb kötetek segítik a magyar mint idegen nyelv oktatását. A magyar és az angol nyelvészet, valamint a nyelvpedagógia kiváló ismerője és művelője, Budai László jóvoltából 2015-ben vehettük kézbe *A magyar mint idegen nyelv grammatikája – A grammar of Hungarian as a foreign language* című egynyelvű leíró nyelvtant, amelyet egy évvel később követett a folytatás, az *Elmélet és gyakorlat* alcímű kétnyelvű munka. Ez alkalommal az utóbbit mutatjuk be részletesen.

A könyv – a grammatika fogalmának megfelelően – két fő részből, alaktanból és mondatтанból áll. Ezt általános nyelvtani bevezetés előzi meg, összefoglalva többek között a magánhangzó-harmónia és az illeszkedés lényegét, illetőleg bemutatva a szabályos igék ragozását, a határozott és a határozatlan tárgy fogalmát (17–28). Az alaktani rész 80, a mondatтani 62 fejezetből áll, közülük 10 ismétlő, részösszefoglalás jellegű. Az új anyagot tárgyaló egységek mindegyike egyfelől elméletet, magyarázatot tartalmaz, másfelől a témához kapcsolódó változatos gyakorlatsort nyújt. A nyelvtani anyag (a magyarázat szövege és a nyelvi példasor egyaránt) teljes egészében kétnyelvű, magyar és angol. Rendkívül hasznos megoldás ez, hiszen így mindenki számára egyértelmű és pontosan érthető minden apró részlet, nyelvi árnyalat. A gyakorlatsorok – természetesen túlérték a feladatok meghatározását is beleértve – viszont csak magyar nyelvűek, éppen ezért fontos követelmény az ellenőrizhetőség. A tanulás eredményességét

gét fokozza, hogy a megoldási kulcs a könyv végén megtalálható (653–712).

A szerző az Előszóban felhívja a figyelmet a következőre: „A két nyelv mondatainak a jelentése ugyan megfelelhet egymásnak, de ez nem szükségképpen jelenti azt is, hogy az angol fordítások a magyar mondatok kisebb egységeit és belső szerkezetét is meg tudják értetni a tanulóval. A magyarban ugyanis sok olyan szó van – különösen ilyenek a főnévi névmások és az irányokat kifejező határozószók és névutók –, amelyeknek általában nincs közvetlen megfelelőjük az angolban” (5).

Grammatikáról lévén szó, nem lehet eltekinteni a szakszerű terminusok alkalmazásától. Budai László abból a feltételezésből indul ki, hogy a könyv használói tisztában vannak az alapvető alaktani és mondatтani szakkifejezésekkel. Ezek pontos ismerete tehát feltétlenül szükséges a megértéshez, anél is inkább, mert a könyv egész felépítését szigorúan a grammatikai rendszer logikája és belső struktúrája határozza meg.

Az alaktani fejezet a todalékolás és a szófajok rendszerét adja a nyelvhasználat elsődlegességének figyelembevételével (például az ige todalékolása, igeidők, igemódok, rendhagyó igék stb.). A nyelvtani tudnivalók kis egységekre vannak lebontva, és szorosan egymásra épülnek, ahogy azt a főnévi igenév, illetőleg a melléknév fejezetei mutatják: „25. A személyrag nélküli főnévi igenév; 26. Udvarias kifejezések főnévi igenévvvel; 27. A személyragos főnévi igenév; 28. A főnévi igenév a *kell* segédigével; 29. A főnévi igenév egyéb segédigékkel és melléknevekkel” (140–160). Illetőleg „52. A melléknevek alany- és tárgyese; 53. A melléknevek fokozása; 54. A képzett melléknevek fokozása és az összehasonlító mondatok; 55. A melléknév mondatтani szerepe; 56. A melléknév módhatározói szerepben” (263–283).

A mondatтani fejezet az egyszerű mondat fő összetevőiből indul ki: a főnévi csoport mint

alany, illetőleg az igei csoport mint állítmány. A továbbiakban az egyszerű és a halmozott mondatrészek, a tagadás, az eldöntendő és a kiegészítő kérdés után 22 fejezet foglalkozik a szórend tudnivalóival. Ezt mindenképpen a kötet rendkívül fontos és tanulságos részének kell tekintenünk, amely a magyar szórend sokszínűségét, „szabad” voltát éppúgy bizonyítja, mint kötöttségeit, jelentésbefolyásoló és -meghatározó szerepét (474–578). A könyv utolsó nagyobb egysége az alá- és a mellérendelő összetett mondatok típusait, illetőleg a sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok tudnivalóit foglalja össze (579–652).

A nyelvtani formák bemutatásában a szerző a teljességre, pontosabban a nyelvi sokszínűség minél teljesebb bemutatására törekszik, azaz a nyelvi variánsok széles körét vonultatja fel. Ennek látványos, az összefüggéseket láttató eszközei a táblázatok, melyek nagy számban segítik a megértést. Például „A tagadó mondatok permutációi és olvasatai” című fejezetben egyetlen mondat (*A fiú nem írt levelet a lánynak.*) 42 szórendi változata szerepel, hét csoportra osztva (497–498). A szórend szempontjából a mondat összetevői négy lehetséges helyet foglalhatnak el: téma – fókusz – ige – kóda (479). A további táblázatok is mindvégig ezt a hasznos és jól alkalmazható felosztást követik.

Szakmai tanulságai miatt érdemes bővebben szólni az egyszerű mondat elemzésének itt követett eljárásáról. A Magyar grammatikában (Keszler 2000: 394–431), illetőleg a hazai közoktatásban már évtizedek óta meglévő mondatelemzési gyakorlattal szemben – a célszerűség jegyében – Budai László némely ponton egyszerűbb és logikusabb megoldást választott. A szerkezettagok szintjét nem bontva elemeire, a mondat fő összetevőinek oldaláról történik az elemzés. Például a tárgy mondatrész esetében a következő felosztással találkozunk: (a) egyetlen szó (A legyek betegséget terjesztenek.), névszói csoport (Megittam két csésze kávét.), tagmondat (Tudom, hogy szereted a gyerekeidet.) (399). – Ugyanez a határozók esetében így fest: (a)

egyetlen szó (Mit csináltál tegnap?); (b) szó-csoport (Elmentem a moziba a barátommal. Kiugrott a hálószoba ajtaján.); (c) tagmondat (Siess, hogy el ne késs az iskolából.) (400).

Már a hagyományos elemzési terminológiában is élt például a „puszta” alany (*a fiú* megérkezett) és a „szerkezetes” alany vagy alanyos szerkezet (*a magas fiú* megérkezett) fogalma, itt valójában ennek az elvnek a kiterjesztéséről van szó: „Ahhoz, hogy a mondatrészek sorrendjét elemezni tudjuk, el kell tekintenünk az iskolai mondatelemzéstől, amely csak a bővítmények alaptagját, a »puszta mondatrészt« (Rác–Szemere 1982: 11–31) veszi alannak, tárgynak vagy határozónak, elválasztva tőlük az ugyancsak mondatrészként kezelt jelzőket. Tényleges összetevőikre kell bontanunk a mondatokat. Az egyszerű mondatban az állítmányon kívül csak egy alanyi, egy tárgyi és egy vagy több határozói funkcióban levő **szó szerkezet/csoport** [kiemelés az eredeti szövegben] szerepelhet összetevőként, de mindegyik lehet halmozott” (Budai 2014: 7–8).

Változatos gyakorlattípusok segítenek az elméleti anyag elmélyítésében: kiegészítés, választás, párosítás, helyettesítés, átalakítás, produktív feladatok, mint például kérdés szerkesztése vagy kérdésre adandó válasz megfogalmazása. Fontos szerep jut a szövegértési feladatoknak. Az igazi megértést az apró részletekre, (jelentés)árnyalatokra vonatkozó kérdések mérik fel, amelyek egyértelműsítik a tanultakat.

Az olvasmányok tematikája igen változatos: magában foglal országismeretet, hungarikumokat, magyar és külföldi szokásokat, a reáliakkal kapcsolatos tudnivalókat, de pragmatikai szempontokat is figyelembe vesz. Megjelennek a különféle tudományterületek, szaknyelvek: szerepel a szén-monoxid-mérgezés (515), a szavatosság és a jótállás összehasonlítása (415), üstököskutató szonda leírása (576); számos történelmi téma: az egyiptomi fáraók (333), a Hunyadiak és a török terjeszkedés, Mátyás király, Rákóczi Ferenc, Mária Terézia, Nagy Lajos, az isaszegi csata (526). De nem hiányoznak a könnye-

debb témák, így a viccek sem (316). Egyfajta toleranciát sugároz más népek szokásainak bemutatása: például török, marokkói, kínai (494–495), arab, mohamedán, indiai (487).

Tanulságos megvizsgálni, hogy a magyar szövegek milyen nyelvváltozattípusokat képviselnek. Grammatikai szempontból szigorúan a sztenderdet követi a könyv (például a szabályszerű ikes ragozást), míg a szóválasztás és a stílus igazodik a beszélt nyelvhez, és kisebb mértékben, szükségszerű módon megjelennek a társalgási nyelv bizalmasabb fordulatai, valamint szaknyelvi, hivatalos nyelvi, zsargonszerű elemek és a mai élet időszerű fordulatai: *Mit parázol?* (462); *Magadnak vetted a sört?* (312); *Sok fiatal drogos.* (426); *A terrorizmus ellen harcolunk.* (210); *Felnagyítják a válság hatásait.* (379); *A tápot a csirkéknek hoztuk.* (494). Szerepe van az állandósult szókapcsolatoknak, a kollokációknak és a nagyobb frazeológiai egységeknek, így a gyakori és a ritkább szólásoknak, közmondásoknak: *Dobbal nem lehet verebet fogni. Könnyű az asztal mellett kalászt szedni.* (150).

A könyvet elsősorban nyelvtanfolyamok résztvevőinek és tanáraiknak, valamint magántanulóknak ajánljuk. A bonyolult nyelvtani rendszerben való tájékozódást megkönnyíti, ha ismerjük vagy felismerjük a grammatika belső logikáját, amit már a tartalomjegyzék alapos tanulmányozásával is elérhetünk (7–13), illetőleg használjuk a magyar és az angol nyelvű tárgymutatót (713–720).

Zimányi Árpád

IRODALOM

- Budai László (2014): „Közönyös rakosgató játék” *Acta Academiae Agriensis XLI. Sectio Linguistica Hungarica*, 7–8.
- Keszler Borbála (szerk., 2000): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Rác Endre – Szemere Gyula (1982): *Mondattani elemzések*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Bóna Judit
**Női beszéd – férfi beszéd
 a fonetikai és a pszicholingvisztikai
 vizsgálatok tükrében**
 Nyelvtudományi Értekezések 167.
 Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016. 109 p.
 ISBN: 978 963 05 9730 2

Régóta aktuális téma a nyelvtudományban a férfi és a női hangzó beszéd összehasonlítása. Bóna Judit most megjelent könyve hiánypótló a hazai tudományosságban. Fonetikai szempontból eddig is elemezték női és férfi beszélők produkcióit, de a rendszeres összehasonlításra az igény csak a gendernyelvészet elfogadottá válásával támadt fel.

Bóna könyve reflektál is erre, sajnos meglehetősen felületesen. A biológiai nemmel kapcsolatban csak annyit közöl, hogy „a fogantatáskor eldől”, a társadalmi nemről pedig egy tökéletesen semmitmondó definíciót idéz: „mindazon társadalmi tényezők összefoglaló elnevezése, amelyek különböző mértékben érintik a nőket és a férfiakat...” (8). Ez a felületesség éppen a hangzó beszéddel kapcsolatban vezet indokolatlan egyszerűsítésekhez. A kromoszómaszinten rögzített genetikai terv (a biológiai nem) megbicsaklásai (a fiúknál megfigyelhető androgén-érzékenység vagy a mindkét nemnél alkalmanként fellépő kongenitális adrenális hiperplázia) okozhatnak ugyanis a biológiai nemmel elmentéses beszédprodukción.

A beszédképesség agyi lehorgonyozottságával kapcsolatban a szerző meglehetősen régi forrásokat idéz. Az azóta elhunyt Kimura egyébként korrekt könyve eredetileg 2000-ben jelent meg, tehát nem tartalmazhatja a legújabb eredményeket. Brizendine 2006-os publikációja pedig a könyvpiac meghódításának érdekében számos leegyszerűsítő megfogalmazást tartalmaz. Érdemes lett volna nem másodlagos forrásokhoz – kézikönyvekhez – fordulni, hanem a kor legmagasabb színvonalán álló tudományos közleményeket olvasni, például a *Brain and Language* legújabb évfolyamaiban.